

PAPER DETAILS

TITLE: Sebbir Ahmet Osmânî'nin Hayati, Fethü'l-Mülhim Adli Eserindeki Serh Metodu ve Ele Aldigi Temel Konular

AUTHORS: Yusuf Ziya MERMERTAS

PAGES: 88-111

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/614913>

HADITH

Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi
International Journal of Hadith Researches
المجلة الدولية لأبحاث الحديث

Aralık / December / ديسمبر / 2018, 1: 88-111

Şebbir Ahmet Osmânî'nin Hayatı, Fethü'l-Mülhim Adlı Eserindeki Şerh Metodu ve Ele Aldığı Temel Konular

The Life of Shabbir Ahmad 'Uthmani, Commentary Method in His Work Fath Al-Mulhim and
Fundamental Issues That He Treated

شبير أحمد العثماني، حياته ومنهجه في كتابه "فتح المنعم" في شرح صحيح مسلم

Yusuf Ziya Mermertaş

Doktora Öğrencisi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara/Turkey
PhD Student, Yıldırım Beyazıt University Graduate School of Social Sciences, Ankara/Turkey
yusufziyamermertas@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-8701-3055

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15.12.2018

Kabul Tarihi / Date Accepted: 25.12.2018

Yayın Tarihi / Date Published: 31.12.2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.2560696>

Atıf / Citation / اقتباس : Mermertaş, Yusuf Ziya. “Şebbir Ahmet Osmânî'nin Hayatı, Fethü'l-Mülhim Adlı Eserindeki Şerh Metodu ve Ele Aldığı Temel Konular / The Life of Shabbir Ahmad 'Uthmani, Commentary Method in His Work Fath Al-Mulhim and Fundamental Issues That He Treated”. HADITH 1 (Aralık/December 2018): 88-111.

doi.org/10.5281/zenodo.2560696

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: Tis article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

انتحال: تم فحص البحث بواسطة برنامج لأجل السرقة العلمية فلم يتم إيجاد أي سرقة علمية.

web: <http://dergipark.gov.tr/hadith> | mailto: hadith.researches@gmail.com

Şebbir Ahmet Osmânî'nin Hayatı, Fethü'l-Mülhim Adlı Eserindeki Şerh Metodu ve Ele Aldığı Temel Konular*

Yusuf Ziya MERMERTAŞ

Anahtar Kelimeler:

Sahih
İmam Müslim
Şerh
Fethü'l-Mülhim
Şebbir Ahmet Osmânî

ÖZ

Hiz. Peygamber'den bizlere ulaşan rivayetleri bir araya getiren ve sıhhatinde ümmetin ittifak ettiği eserlerden biri, İmam Müslim'in (ö.261/875) Sahih'idir. Sair hadis külliyyatı eserlerine olduğu gibi Müslim'in Sahih'i üzerine de birçok şerh kaleme alınmıştır. Bunlar arasında Pakistan'lı âlim Şebbir Ahmet Osmânî'nin (ö.1949) Fethü'l-Mülhim adlı eseri, muasır bir şerh olarak önemi haiz bir çalışmadır. Yaşadığı asra gelene kadar Sahih üzerine yapılmış şerhleri kendisi için kaynak olarak kullanan Şebbir Ahmet, çağının sorunlarını ve ihtiyaçlarını da dikkate alarak; senet ve metin tahlillerinin yanında fikhî mütalaaları ve özel başlıklarla ele aldığı konuları ile özgün bir eser ortaya koymuştur. Makalemiz, bu muasır şerhi, takip ettiği metot ve ele aldığı hususi konular açısından değerlendirmektedir.

The Life of Shabbir Ahmad 'Uthmani, Commentary Method in His Work Fath al-Mulhim and Fundamental Issues That He Treated

Keywords:

Şahih
Imam Muslim
Commentary
Fath al-Mulhim
Shabbir Ahmad
'Uthmani

ABSTRACT

One of the works that brought together the narrations that came to us from the Prophet Muhammad and that the Ummah was allied in his authenticity is Imam Muslim's (ö. 261/875) Şahih. As the case with other works of ḥadīth, many books which are known sharḥ have been written on the Şahih of Muslim. Among these, the work of Pakistani scholar Shabbir Ahmed 'Uthmani named Fath al-Mulhim, is an important contemporary work. When Shabbir Ahmed 'Uthmani reached his century, he used other commentaries on Şahih as a source for himself. Shabbir Ahmed 'Uthmani, taking into account the problems and needs of the age, has revealed an original work in the field of ḥadīth as well as the analysis of isnāds and matns, as well as legal (fiqh) discussion and special topics. Our article evaluates this contemporary commentary in terms of the method followed and special issues handled.

* Bu çalışma 2017 tarihinde sunduğumuz “Şebbir Ahmed Osmânî ve Fethü'l-Mülhim'deki Şerh Metodu” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

One of the works that brought together the narrations that came to us from the Prophet Muhammad and that the Ummah was allied in his soundness is Imam Muslim's 261/875 "*Ṣaḥīḥ*". As in other works of the *ḥadīth*, many books have been written as a commentary on the works of Imam Muslim's *Ṣaḥīḥ*. Among these are the work of Pakistani scholar Shabbir Ahmad 'Uthmani 1369/1949 named *Faṭḥ al-Mulhim*, a work that has an significant importance as an contemporary commentary. Our article evaluates this work, which takes advantage of the commentaries written until the time it has been written, referring to the views of scholars, examining the meanings and concepts of the *ḥadīths* and referring to many contemporary topics in the context of the commentary method and the topics it deals with.

Faṭḥ al-Mulhim is an commentary that we believe should be considered in our country in terms of giving an idea of Pakistan's work and in terms of being a work written by Hanafi scholar. For this reason, we tried to create our article by aiming to have a general knowledge about the article for anyone who wants to consider the commentary. While determining the method of that commentary, we also found it appropriate to give brief information about the life of the author. We have created our work with the life of the author, *isnād*, *isnād* analysis and text commentary, the special titles and the style that he adopts in the parts where he has his own opinion. We did not take into consideration the introduction of the author (*muqaddima*), published as a separate work by the name of "*Hadith of mabadi and it's method*" (*Mabādī ḥadīthi wa-ūṣūluhu*), which we believe would be a separate work.

If we summarize the topics discussed in the study starting from the author's life;

- Shabbir Ahmad 'Uthmani, who started his education at the age of seven, reached his level of teaching at the Dār al-'Ulūm Madrasah where he graduated at the age of 20. He was a teacher at Dabhil University in 1930, and he was also the chief teacher at the Diyobend Madrasah as he was attending the University. 'Uthmani, who left his post at the university due to his illness and came to Diyobend, was engaged in politics after his recovery from his health and he undertook important tasks in the establishment of Pakistan. The writer who died in 1949 was buried in Karachi.
- Although Ahmad has been interested in politics in the last periods of his life, he has been accepted as one of the important scholars of Pakistan science tradition through his books, conferences and hutbas, which he has written in the fields of *tafsīr*, *ḥadīth* and *'aḳā'id*.
- The author, who evaluated the criteria that Imam Muslim had stated in his *muqaddima* by taking into consideration the views of scholars, presented his own opinions under special topics to our institution. In the narrated section, it is first seen that titles of the chapters included lexical and technical meanings, and then the study of *isnād* and the text.
- Commentator, in *isnād* commentary, explained *rāwī* about the pronunciation of their names, such as the words of kunya and relative *mubham* names explained. In the text section, he explained the strange (*gharīb*) words in the *ḥadīths* and gave information about the *ḥadīth* concepts.
- The most important feature that makes the work as an outstanding article is that it makes use of the comments and issues brought to the *ḥadīths* by taking into account the needs of the age into consideration under separate headings. He evaluated topics such as *Tahkikat*,

Ihtilafat, Delail, Mesail, Tenbihat, Ekval, Beyan, Es'ile, Faide, Hikmah. It is observed that the concepts are examined under these headings, different opinions among the sects are discussed, and the provisions of the narrations which are sources of religious evidence are declared. In addition, it is observed that the issues that the obliged is responsible for at the point of belief and deeds are reminded and warned, and that the issues that are mentioned in the narrations are explained. All these issues were taken into account by taking advantage of the past commentaries and taking into consideration the opinions of scholars. With this feature, *Fatḥ al-Mulhim*, which combines many views and examples and interprets them according to the needs of the moment, it is a source that produces solutions to the problems of the era.

When we came to the end of our study, it was observed that the criticisms, such as "notification of the known and many repetitions" and directed at some periods to the commentary's method were not meaningful. Because each *sharḥ* is the product of an effort to understand.

Every commentary written has been seen through the *Fatḥ al-Mulhim*, which was presented as the product of a need during its time. It is seen that Ahmad has made evaluations on almost every subject that is the subject of discussion today and also, he deals with issues in a coherent manner with special topics. In spite of all the sarhs written in this period, *Fatḥ al-Mulhim*, elaborated a separate method by addressing almost every subject that is the subject of discussion of his time while criticizing the narrations and handling the issues with special topics in a wholeness and contributed to the understanding of the *ḥadīths*.

ملخص موسع

شبير أحمد العثماني، حياته ومنهجه في كتابه "فتح المنعم" في شرح صحيح مسلم

إن من بين كتب الحديث التي نقلت إلينا حديث رسول الله صلى الله عليه وسلم والتي اتفقت الأمة على صحتها كتاب صحيح الإمام مسلم. وقد شُرح صحيح مسلم كثيرا كما شرح كثير من كتب الحديث. ومن بين هذه الشروح شرح العالم الباكستاني شبير أحمد العثماني المسمى "فتح الملهم" والذي يُعتبر شرحا معاصرا مهما. وهذا البحث لدراسة هذا التأليف الذي استفاد من الشروح المؤلفة من قبل، ومن منهجه في الكتاب أنه في شرحه للأحاديث وفي المواضيع التي تناولها في الكتاب ذكر أقوال العلماء، ودرس ألفاظ الأحاديث ومعانيها وتطرق إلى المسائل العديدة المتعلقة في زمانه.

كتاب "فتح الملهم" هو شرح ينبغي أن يؤخذ بعين الاعتبار في بلادنا، وذلك لأنه يعطي فكرة عن علم الحديث في باكستان، أضف إلى ذلك أن مؤلفه عالم حنفي. فلذلك حاولنا كتابة بحثنا هذا ليقف من يريد أن يطالعها على معلومات عامة عن الكتاب. وفي البداية ذكر الباحث ترجمة موجزة عن حياة المؤلف، وعن منهجه في الكتاب في شرح السند والمتن والعناوين الخاصة والأسلوب الذي تبناه المؤلف في المواضيع التي ذكر فيها آراءه. ولم نُدرج في بحثنا دراسة مقدمة المؤلف التي طبعت ككتاب مستقل باسم "مبادئ علوم الحديث وأصوله" والتي نرى أنها ستكون دراسة مختلفة.

المباحث الرئيسية والمسائل التي تناولها هذا العمل باختصار ابتداء من حياة المؤلف:

- شبير أحمد بدأ تحصيل العلوم وهو في السابعة من عمره، وعندما بلغ العشرين من عمره وصل إلى مستوى التدريس في مدرسة دار العلوم التي تخرج منها. وفي سنة ١٩٣٠ تولى التدريس في جامعة داهيل وفي ذات الوقت عُيّن رئيساً للمدرسين في مدرسة ديوبند. ولكن المؤلف ترك لاحقاً عمله في الجامعة بسبب مرضه وجاء إلى ديوبند. وبعد أن تحسّنت صحته اشتغل بالسياسة وتقلّد وظائف هامة في إنشاء دولة باكستان. تُوفيّ المؤلف رحمه الله في سنة ١٩٤٩ في مدينة كراتشي ودُفن فيها.

- شبير أحمد العثماني وإن كان في آخر عمره قد شُغل بالسياسة فإنه بلا شك يعتبر أحد العلماء في باكستان، ويتجلى ذلك في كتاباته التي شملت مجالات التفسير والحديث والعقائد أو من خلال محاضراته وخطبه التي فرغت وتم تحويلها إلى كتب.

- ولقد اهتم المؤلف بآراء العلماء في دراسة شروط الإمام مسلم في مقدمة صحيحه، ولقد أفادنا بتضمن آراءه تحت عناوين خاصة به. ويلاحظ أن في شرحه للكتاب يبدأ أولاً في قسم الرواية بعناوين الأبواب ويشرحها لغة واصطلاحاً، ثم ينتقل إلى تدقيق السند والمتن، ولقد قام المؤلف في شرحه للسند بضبط قراءة أسماء الرواة وتمييز الكنى وشرح الألقاب وتعلقاتها، وكذلك ترجم للرواة، أما في قسم المتن فقد شرح غريب الألفاظ وأعطى معلومات عن مفهوم الحديث ومعناه.

- إن من أهم مميزات هذا الأثر الذي يعتبر معاصراً هو رؤيته لمسائل العصر ومستجداته وإفراده لعناوين خاصة وتعليقه عليها. ولقد ضمّن المؤلف في شرحه كثيراً من العناوين كالتحقيقات والاختلافات والدلائل والمسائل والتنبيهات والأقوال والبيان والأسئلة والفوائد والحكم. وتحت هذه العناوين يمكننا أن نلاحظ خوض المؤلف في تفسير المصطلحات والفروق بين المذاهب وبيان الأدلة الشرعية للأحكام الفقهية، إضافة إلى ذلك يمكننا مشاهدة الإيضاحات حول المسائل الاعتقادية والعملية الواقعة على عاتق المكلف، والتعليقات على ذلك، وكذلك تفسير ما يشكل على العقل في تلك الروايات. كل ذلك الجهد هو حصيلة الاستفادة والتحضير من الشروح السابقة ومن آراء العلماء. كتاب فتح الملهم جمع لنا الكثير من الرؤى والمسائل في مكان واحد وأسقطها على الواقع، ولذلك فإن فتح الملهم بهذه المميزات هو مرجع من المراجع.

إن الانتقادات التي تناولت الكتاب مثل "إعلام المعلوم" و"الوقوع في التكرار" التي يوجهها البعض إلى أصول الشرح الذي له مكانة مهمة في تاريخ علمنا هي غير موضوعية. لأن كل شرح ثمره محاولة الفهم. وبالرغم من عشرات الشروح التي سبقت الكتاب فإننا نعتقد أن شرح "فتح الملهم" في شرحه للأحاديث تطرّق تقريباً إلى كافّة المسائل التي كانت موضوع النقاش في زمانه. وكذلك أسّس أصولاً مختلفة بتناوله المسائل تحت عناوين خاصة في انسجام مما أسهم في فهم الأحاديث إسهاماً عظيماً.

الكلمة الرئيسية: صحيح، إمام مسلم، شرح، فتح المنعم، شبير أحمد العثماني.

GİRİŞ

Allah Teâla insanları ancak kendisine kulluk etmesi için yaratmıştır.¹ Yüklediği kulluk görevini hakkıyla yerine getirebilmesi için onlara; hak ile batılı ayıran, sırat-ı müstakime davet eden² ve kulluğun nasıl olması gerektiğini bizzat hayatında tatbik eden, kendi içlerinden elçiler³ göndermiş, elçileri de vahiy ile desteklemiştir. Bu elçilerin sonuncusu Hz. Muhammed,⁴ kendisine gönderilen metlûv vahyin bütünü kitabımız Kur'an-ı Kerim'dir.

Çeyrek asra dayanan risalet görevi içinde ayetlere peyderpey muhatap olan Hz. Peygamber,⁵ vahyin hayatı nasıl inşa edeceğini bizzat tatbik ederek İslam Medeniyetini kurmuş, o medeniyetin mensubu Sahabe de, O'nun söz, fiil ve takrirlerini⁶ rivayet ederek, Kur'an-ı Kerim'den sonra ana kaynağımız olan sünnet-hadisın bizlere ulaşmasını sağlamıştır. Rivayetlerin toplanması ve nesilden nesile aktarılması noktasında gösterilen azami gayret,⁷ bugün bizlere kadar ulaşan hadis külliyyatı eserlerinin oluşmasına vesile olmuştur. Bu külliyyat içerisinde ümmetin sıhhatinde ittifak ettiği ve "Sahihayn" olarak vasıflandırdıkları iki temel eser İmam Buhari (ö.256/870) ve İmam Müslim'in Sahihleridir⁸ ki; sıhhatleri, hem senet hem de metin yönünden incelenerek teyit edilmiştir. Bu iki eserin, sünnet-hadisın doğru bir şekilde anlaşılmasına ve Allah'ın razı olacağı kulluğun ifa edilmesine sağlayacağı katkıdan o kadar emin olunmuştur ki; bu eserler üzerine hemen her çağda, içinde bulunan sorunlar gözetilerek şerhler kaleme alınmıştır. Şebbir Ahmet Osmânî'nin İmam Müslim'in Sahih'i üzerine yaptığı Fethü'l-Mülhim şerhi, belirttiğimiz hususları muasır bir eser olarak ele alan önemli bir şerh çalışmasıdır.

Makalemiz, Fethü'l-Mülhim adlı bu eserin usulünü, muasır bir şerh olarak ele aldığı konuları ve şerh metodunu inceleyen, yüksek lisans tezi olarak hazırladığımız Şebbir Ahmet Osmânî ve Fethü'l-Mülhim'deki Şerh Metodu adlı çalışmamızın bir özeti mahiyetindedir.

Şebbir Ahmet'in şerhini ele alırken çok fazla teknik bilgiye girmediğimizi ve ayrı bir çalışma olacağına inandığımız, müstakil bir usûl kitabı⁹ olarak da basılan Şebbir Ahmet'in kendi mukaddimesini değerlendirmeye almadığımızı belirtmiş olalım.

Eseri, incelemeye başlamadan önce müellifin hayatına dair kısa bir bilgi vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

¹ Zariyat, 51/56.

² Meryem, 19/43.

³ Bakara, 2/151; Al-i İmran, 3/164; Tevbe, 9/128; Cuma 62/2.

⁴ Ahzab 33/40.

⁵ İsra 17/106.

⁶ Muhammed b. Ali el-Birgivi, Usûlü'l-Hadis, İstanbul: Dâru'l-İlim, 2012, s. 1.

⁷ Talat Koçyiğit, Hadis Tarihi, Ankara: TDV Yayınları, 2009, s. 97-103.

⁸ İsmail b. Ömer Hafız İbn Kesir, el-Bâ'isü'l-Hasîs Şerhu İhtisâri Ulûmi'l-Hadîs, Kahire: Mektebetü'l-Dâri't-Turâs, 2003, s. 22.

⁹ Şebbir Ahmet el-Osmânî, Mebâdi Ulûmi'l-Hadîsi ve Usûlüh, Beyrut: Mektebetü'l-Matbuati'l-İslamiyye, Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, 2011.

1. Şebbir Ahmet Osmânî'nin Hayatı

Fazlullah b. Fazlurraman Şebbir Ahmed Osmânî, Kuzey Hindistan'ın Becnur bölgesinde, 1305/1888¹⁰ yılında dünyaya geldi. Eğitim hayatı 1312/1895'de başladı. 1319/1902 yılında başlayan Arapça ve İslami ilimler eğitimini Hadis, Tefsir, Fıkıh, Fıkıh Usulü, Kıraat, Kelam, Felsefe, Mantık, Meâni, Beyan, Nahv, Sarf, Edep ve benzeri ilimlerde başarılı bir şekilde tamamladı ve 1325/1908 senesinde Daru'l-Ulum medresesinden mezun oldu.¹¹ Aynı yıl mezun olduğu medresede hocalığa başladı. Bir dönem Delhi'deki Fethpûri medresesinde görev aldı.

1348/1930 yılına gelindiğinde dönemin önemli âlimlerinden Muhammed Enver el-Keşmiri (ö.1933) ile Dabhil üniversitesinde hocalığa başladı ve Hadis alanında Sahih-i Müslim, Tefsir alanında Beydavi derslerinin okutulmasını üstlendi. 1352/1933 senesinde Muhammed Enver el-Keşmiri'nin vefatı üzerine İmam Buhari'nin *el-Câmiu's-Sahîh* adlı eserini okutma görevini de üstlendi ve bu görevi 1361/1942 yılına kadar devam ettirdi.

Üniversitede hocalığa devam ederken 1354/1935 yılında Diyobendî medresesinde medrese baş hocası olarak da göreve başladı. Medrese baş hocalığı sıfatıyla görevi 1362/1943 yılında Daru'l-Ulûm'dan ayrılana kadar sürdü. Birkaç ay Dabhil Üniversitesi'yle meşgul oldu. 1363/1944 yılında başlayıp 1364/1945 sonuna kadar devam eden hastalığı nedeniyle Diyobend'e geri döndü. İyileşmesinin ardından Dabhil Üniversitesi'ne dönüş yapmayıp Hint bölgesinde Müslümanların şiddetle ihtiyaç duyduğu siyasi alana yöneldi. Pakistan'ın bağımsızlık mücadelesinde önemli şahsiyetlerden olan Şebbir Ahmet, halkın desteğini isteyen ve halkın da kendisini teyit ettiği kimse oldu. Yüklendiği büyük sorumluluğa karşılık devletin kurucu lideri Muhammed Ali Cinnah (ö.1948), bağımsızlığın simgesi olan devlet bayrağını ilk olarak onun eliyle göndere çekti.¹²

Pakistan Devleti'nin kurulmasının ardından Diyobend'in Hindistan bölgesinde kalması nedeniyle Karaçi bölgesine hicret etti. Allame Şebbir Ahmet Osmânî 21 Safer 1369-13 Aralık 1949 tarihinde Abbasi Üniversitesinin açılışı için gittiği Behavelpur beldesinde vefat etti ve Karaçi'ye defnedildi.¹³

1.1. Şebbir Ahmet Osmânî'nin Belli Başlı Eserleri

Şebbir Ahmet'in Urduca ve Arapça olarak kaleme aldığı birçok eseri vardır. Bunlar içerisinde makalemize konu olan *Fethü'l-Mülhim* adlı şerhi en önemli eseridir. Ömrü vefa etmediğinden Taki Osmânî'nin *Tekmile* adıyla tamamladığı şerhle ilgili İmam Kevserî (ö.1952) *Makâlât*'ında, başlığına şerhin adını verdiği bir değerlendirme yazısı kaleme almıştır. Eserin kıymetine dair, İmam Kevserî'nin bu mütalaasından bir bölümü aktarmayı isabetli görüyoruz.

¹⁰ Mehmet Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, İstanbul: İFAV, 2014, s. 155.

¹¹ Şebbir Ahmet Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâmi Müslim*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2006, I, s. 7.

¹² Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 7-8.

¹³ Osmânî, *Mebâdi Ulûmi'l-Hadîsi ve Usûlüh*, s. 37.

İmam Kevserî, Müslim'in *Sahih*'i üzerine yapılan şerhleri kısaca zikrettikten sonra; "Ancak hakikat şudur ki; bu şerhlerden hiçbirisi kitabın (*Sahih*'in) kapalı noktalarını anlamak isteyen araştırmacıların iktifa edebilecekleri seviyeye ulaşamamıştır. Bu şerhlerde, fikhî veya itikâdi meseleler bir mezhebin görüşü doğrultusunda verilirken diğer mezheplerin görüşlerine pek değinilmediğini görürsünüz. Ayrıca İmam Müslim'in mukaddimesinin şerhinin de bu çalışmalarda ihmal edildiği görülmektedir. Kimi şarihlerin de rical bilgisine hiç yer vermediklerine şahit olursunuz. İhtiyakla eksikliklerinin giderilmesini beklediğimiz bu hususları ele alan *Fethü'l-Mülhim* adlı esere kavuşmakla, yitiğimizi bulmuş durumdayız."¹⁴ şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.

Şebbir Osmânî;

Nisa suresinden itibaren kaleme aldığı *el-Fevâidu't-Tefsîriyye*,

Konferansından kitaplaştırılan Akaid eseri *el-İslâm*,

Beliğ bir dille kaleme aldığı *İ'câzu'l-Kur'ân*,

Mucize, keramet, istidrac vb. kavramlar üzerine yazdığı *Havârik-u Âdât*,

Ruh hakkında telif ettiği *er-Rûhu fi'l-Kur'ân*,

İslam'da İrtidat ile ilgili yazdığı *eş-Şihâb*,

Bir akide esası olarak kaleme aldığı *ed-Dâru'l-Âhira*,

Hadislerin benzersizliği konusunu ele aldığı *Letâifu'l-Hadîs* adlı eserler ile şu an zikredemediğimiz birçok çalışmayı biz ilim talebelerinin istifadesine sunmuştur.

2. Şebbir Ahmet'in *Fethü'l-Mülhim* Adlı Eserindeki Şerh Metodu ve Ele Aldığı Temel Konular

2.1. Şebbir Ahmet'in Müslim Mukaddimesinde Ele Aldığı Konular

Şebbir Ahmet, mukaddimenin şerhinde öncelikle İmam Müslim'in ilk sözü olan 'hamd' kavramı üzerinde durmuştur. Hamd kavramını terim ve ıstılah anlamı üzerinden değerlendirdikten sonra, kelimenin başka bir isme değil de, niçin Allah lafzına izafe edildiğine dair İmam Muhammed'in Ebu Hanife'den naklettiği; "Allah ismi İsm-i Âzam'dır."¹⁵ sözünü aktararak izahta bulunmuştur.

İmam Müslim'in Hz. Peygamber'e salavatta bulunduğu kısma geldiğimizde, Hadis ilmi alanında tartışma konularından biri olan *nebi* ve *rasûl* kavramları hakkında hususi bir başlıkla manalarının bilinmesi ve hangi kavramın daha üstün olduğuna dair mütalaasını görmekteyiz.¹⁶

¹⁴ Muhammed Zahid Kevserî, *Makâlâtü'l-Kevserî*, Kahire: Mektebetü'l-Ezheriye li't-Turâs, 2009, s. 151, 152.

¹⁵ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 227.

¹⁶ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 230.

Haber çeşitlerinin taksimi hakkında Resûlullah'tan gelen haberleri kayıtsız ve tekrarsız üç kısma¹⁷ ayırdığını ifade eden İmam Müslim'in kastını İmam Nevevî'den (ö.676/1277) alıntı ile açıklayan müellif, âlimlerin bu tür bir sıralama hakkında farklı görüşler serdettiklerini belirtmiştir.¹⁸

Şarih, aynı konuda nakledilen ancak kendisinde ziyade bulunan rivayeti aynen tekrar etmek mümkün olduğu halde yalnız ziyadeyi zikretmenin de mümkün olduğunu mukaddimesinde ifade eden İmam Müslim'in bu görüşü hakkında âlimlerin farklı mütalaalarına yer vermiştir. Bazı âlimler, hadisin bir kısmını bırakıp bir kısmını rivayet etmenin mutlak surette caiz olmadığını ifade ederken, çoğunluğunun kavli ise ravi, âlim olur ve terk ettiği kısım rivayet ettiği parçaya bağlı olmaz ve mana bozulmazsa yalnız ziyadeyi nakletmenin caiz olacağı şeklindedir.

İmam Müslim'in ravilerle alakalı hıfz ve itkan ile vasıflanamayan bazı isimleri zikrettiği bölümde müellif de, "Ravilerin Bazılarının Halleri" başlığıyla meseleyi incelemiştir. Şebbir Ahmet, "Size bir fasıktan haber geldiğinde onu araştırın." (Hucurât 49/6) emri ile "Razı olduğunuz şahitleri getirin." (Bakara 2/282) ve "Sizden iki adaletli kimseyi şahit getirin." (Talâk 65/2) emirlerine binaen, adil olmayanın şahitliğinin reddedileceği, fasığın haberinin de sakıt olup kabul edilmeyeceğine dair verdiği bilgiden sonra *rivayet* ile *şehadet* arasındaki farkı müstakil bir başlık ile değerlendirmiştir. Ayrıca konuyla ilgili İmam Suyuti'nin (ö.911/1505) yirmi bir maddelik mütalaasını¹⁹ da nakletmiştir.²⁰

Müellif, zikrettiğimiz bu hususların yanında İmam Müslim'in mukaddimesinde yer verdiği; "Hz. Peygamber'e Yalan İsnad Etmenin Büyük Bir İftira Olduğunun Beyanı", "Her Duyduğunu Söylemenin ve Zayıf Ravilerden Rivayette Bulunmanın Nehyedilmesi", "İsnad Dindendir ve Rivayet Ancak Sika Ravilerdendir." başlıklarıyla geçen babları değerlendirmiştir. Bablarda geçen hadisleri senet ve metin açısından incelemiş, raviler hakkında konuşmanın gıybet sayılmayacağı ve ravilerin cerh edilmesinin gerekliliği konularını şerh etmiştir.²¹ Son olarak da "Mu'anana Hadis ile Delil Getirmenin Sahih Oluşu" babını hülâsa eden şarih, "Sema Şartları Çerçevesinde İmam Buhari ile İmam Müslim'in Muhakemesi" hususi başlığıyla "Haddi olmayarak bu kul da şöyle dedi"²² diyerek mütalaasını istifademize sunmuştur.

İmam Müslim'in, eserinde dikkat ettiği hususları ve belirlediği kriterleri öğrenmek, dolayısıyla *Sahih*'ini daha doğru anlayabilmek için ayrı bir öneme sahip olan Mukaddimesi hakkında Şebbir Ahmet'in şerhinde dikkat çeken hususları zikrettiğimiz örneklerden de hareketle;

İmam Müslim'in kullandığı kavramların lügavi ve ıstılahi açıklamalarını yapmış,

¹⁷ Bkz. Abdurrahman Kurt, "Sahih-i Müslim Mukaddimesi'nin Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi" (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2013.

¹⁸ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 238.

¹⁹ Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekir es-Suyuti, *Tedribü'r-Râvî fi Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, Dimeşk: Daru'l-Kelimi't-Tayyib, 2010, I, 388-391.

²⁰ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 249.

²¹ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 251-287.

²² Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 298.

Rivayetleri kabul etmede geliştirdiği kriterleri beyan etmiş,
İmam Buhari'nin *Sahih*'ini de dikkate alarak bazı karşılaştırmalarda bulunmuş,
Müslim'in değerlendirmelerini başka âlimlerin görüşlerine ve kendi mütalaalarına yer vererek ele almıştır, şeklinde özetleyebiliriz.

2.2. Bölüm Başlıklarının Lügat ve İstilah Anlamaları Açısından Değerlendirilmesi

Bölümler, Kitap olarak isimlendirilip İmam Nevevi'nin Müslim'in *Sahih*'i üzerine yaptığı ve büyük kabul görmüş bab başlıklarıyla kısımlara ayrılmış, kategorize edilmiştir. Şarih, “Kitâbu't-Tahâre” üst başlığı ile iman bahsinden sonra taharet üzerine İmam Müslim'in kitabına aldığı hadisleri şerh etmeye başlamıştır. Hadislere geçmeden önce bütün bölümlerde gördüğümüz başlık incelemesini istifademize sunmuştur. Taharet kelimesinin lügat ve ıstilah manalarını ortaya koyarken konu hakkında İbn Abidin'nin (ö.1251/1836) *ed-Dürri'l-Muhtâr*'ından²³ alıntıda bulunarak konuyu izah etmiştir. İmam Müslim'in İman bahsinden sonra niçin Taharet ile devam ettiğine dair ise; “İbadat ve Muamelat gibi bütün konuların önüne İman bahsinin alınması; İmanın, önüne geçtiği mes'elelerin sıhhatlerinin şartı ve fazilet bakımından da üstünü olduğundandır. Ardından önemine binaen ibadât konuları gelecektir ki; kullar ancak bunun için yaratılmıştır. Allah Teâla da: “Ben insanları ve cinleri ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”²⁴ buyurmuştur.” şeklinde mütalaasını aktarmıştır. Taharetten sonra gelen “Namaz Kitabı” ile de “Taharet namazın anahtarıdır.” şeklinde bağlantı kurarak konuyu beyan etmiştir.²⁵

Zekât bölümüne baktığımızda, lafzın ilk olarak lügat manasını veren müellif, bu mananın şer'i ıstılaha da ışık tuttuğunu bildirmiş, ilgili ayetleri de zikrettikten sonra farz olan bu ibadetin ilk vaktine dair âlimler arasındaki ihtilafları ele alarak meseleyi izah etmiştir.²⁶ Benzer açıklamayı nikâh bölümünde kelimenin lügat ve ıstilah manasının verilip, konunun İbn Abidin, el-Pezdevî (ö.482/1089) ve Kastallânî (ö.923/1517) gibi âlimlerin nikâh hakkındaki mütalaalarıyla genişletildiğini görmekteyiz. Ayrıca nikâhın hikmet, maksat, fayda ve âfetlerine dair muhtelif başlıklarla değerlendirmelere yer verilmiştir.²⁷

2.3. Şebbir Ahmet'in Senet Şerhi'ne Dair

²³ Muhammed Emin İbn Abidin, *Raddü'l-Muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenviri'l-Ebsâr*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011, I, s. 183.

²⁴ Zâriyât, 51/56.

²⁵ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 269.

²⁶ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 5.

²⁷ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 315-321.

2.3.1. Senette Geçen Ravi İsimlerinin Okunuşlarının İncelenmesi

Müellif, senet zinciri aktarılırken ravi isimlerinin bazen eksik veya sadece künyesi zikredilerek belirtildiğini, bazen ise cins isimle ifade edilip sarih bir açıklamada bulunulmadığını ve bu sebeple senette bir kapalılık olduğunu hissettiği durumlarda, hadisin metin kısmına gelindiğinde senet ile alakalı zihinlerde hiçbir işkâlin kalmaması adına açıklamalarda bulunmuştur.

Senet kısmı şerhine dair ilk dikkatimizi çeken husus, şarihin ravi isimlerinin okunuşları hakkında ayrıntılı bilgiler vermesidir. Örneğin, kadere iman meselesini de içine alan ve “Cibril Hadisi” olarak da bilinen “İman, İslam, İhsan ve Kıyamet Alâmetlerinin Beyanı Babı” ilk hadisinde *Kehmes* isminin okunuşunu kâf harfinin fethası, hâ’nın sükûnu ve mîm’in fethasıyla,²⁸ *Yahya b. Ya’mer* isminin ise mîm harfinin fetha veya dammesiyle okunacağını ifade etmiştir. *Ya’mer*’in künyesinin de Ebu Süleyman olduğunu belirtmiştir.²⁹

“İman Şartlarının Beyanı Babı” üçüncü hadisinde *Ümeyye b. Bistam* isminin bâ harfinin fetha yahut kesre okunmasına dair iki farklı görüşü zikrettikten sonra kelime tahlilinde bulunan şarih, Cevheri’nin (ö.400/1009) *es-Sihâh*’ından³⁰ alıntı ile *Bistâm* isminin anlamını vererek konuyu derinleştirmiştir.³¹ Tevhit inancı üzere ölen kişinin kesinlikle cennete gireceğinin delili babında da *Ahmet b. İbrahim ed-Devrakî* isminin nasıl okunacağını benzer şekilde beyan ettikten sonra³² raviye niçin *Devrakî* isminin nispet edildiğine dair de açıklamada bulunmuştur. Hemen hemen her babdan bu şekilde ravi isminin doğru şekilde telaffuzuna dair örnekleri görmek mümkündür.³³

2.3.2. Müphem Lafızların Açıklanması

Şarih, hadis senetlerinde sıkça gördüğümüz künye ve akraba lafızları sebebiyle müphem kalan ifadeleri ve cins isimle zikredilen müphem lafızları başka hiçbir kaynağa müracaat etmemize gerek kalmadan izah etmiştir. Konuyla ilgili “İman, İhsan ve İslam’ın Beyanı” babında zikredilen hadiste geçen *Ebû Kâmil*’in *el-Fadl b. Hüseyin el-Cehderî* olduğu, İbni Abbas’tan rivayet edilen hadiste *Ebû Cemra* künyesiyle zikredilen şahsın da Hafız İbn Hacer’in eserinden alıntı yaparak “O’nun ismi *Nars b. İmrân b. Nûh b. Mahled ed-Dubaû’dur.*” bilgisini bizlerle paylaşmaktadır.³⁴ Şerhte bu şekilde benzer birçok örnekle karşılaşmak mümkündür.³⁵

²⁸ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, I, s. 321.

²⁹ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, I, s. 321.

³⁰ İsmail b. Hammad Cevheri, *Es-Sihâhu Tacü’l-Luga ve Sihahu’l-Arabiyye*, Beyrut: Daru’l-İlmi li’l-Melayin, 1990, s. 1872.

³¹ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, I, s. 371.

³² Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, I, s. 391.

³³ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, I, s. 30, 43, 59, 62, 82.

³⁴ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, I, s. 357.

³⁵ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, I, s. 380-417-19-118-228.

Cins isim ile zikredilen ismin beyanına dair de; bir adamın Hz. Peygamber'e "İslam nedir?" diye sorup, "Gündüz ve gece kılman gereken beş vakit namazdır."³⁶ şeklinde cevabını aldığı, "İslâm'ın Rukünlerinden Biri Olan Namazların Beyanı" babında geçen bu hadiste sorular soran kişinin *Dimâm b. Sa'lebe* olduğunun zikredilmesi bu kısma örnektir.³⁷

2.3.3. Ravi Hayatları Hakkında Bilgiler Verilmesi

Şebbir Osmânî'nin İman Kitabı senet şerhini incelerken karşımıza çıkan bir başka husus da hadis rivayetinde ismi geçen bazı raviler hakkında rical bilgisi vermesidir. Birkaç örnek ile konuyu detaylandırarak olursak; *İman İslam, İhsan ve kıyamet saatinin beyanı* babında *Ma'bed el-Cüheni*'nin Kudaa'nın Cüheyne kabilesinden olduğu, Hasan Basri'nin meclisine devam ettiği, Basra'da *kader* meselesine dair ilk konuşan kişi olduğu bilgisi verilmiştir.³⁸ *Ma'bed el-Cüheni* hakkında başka âlimlerin de görüşlerine yer veren şarih, *kader* aleyhine ilk konuşanın Siseveyh (ya da Senseveyh) adında önde gelen bir mecusin³⁹ olduğu ve Cüheni'nin ondan sonra *kader* aleyhine konuştuğu bilgisini de istifademize sunmuştur.

Şebbir Osmânî'nin, bazen sahabi ravilerinin birbirleri hakkında varit olan nüktelere de yer verdiğini görmekteyiz. Örneğin, *Muaz'ın Enes b. Malik'ten rivayet ettiği tevhid üzere ölen kimsenin kesin cennete gireceğinin delili* babında İbn Mes'ud'un Hz. Muaz hakkında şu sözünü şarih bizlere aktarmaktadır. İbn Mes'ud'un Muaz hakkında "O tek başına ümmet, Allah'a itaat eden bir haniftir." sözüne karşılık, "Ey Abdurrahman! Muhakkak ki; Hz. İbrahim itaatkâr ve tek başına bir ümmet idi." denilince, İbn Mes'ud: "Biz Muaz'ı İbrahim'e aleyhisselam benzetiriz." şeklinde mukabelede bulunur⁴⁰. Şarih bu bilginin Buhari şerhi *Umdetü'l-Kari*'de de geçtiğini bizlere bildirirken, *Fethü'l-Mülhim*'in muasır bir eser olması hasebiyle, Hz. Peygamber'den bu tarafa kaleme alınan bütün eserlerin kendisi için bir kaynak olduğunu da bizlere göstermiş olmaktadır.

Şebbir Ahmet'in raviler hakkında bilgiler verirken bazen kabile, nesep ve bir de künye isimlerini zikrettiğine rastlamaktayız. *İslam'ın vasıflarını toplayan hadislerin beyanı* babında ilk hadis olan Peygamber Efendimizin "Allah'a iman ettim de ve dosdoğru ol"⁴¹ buyurduğu, "Ya Rasülellah! İslam (ın gayesi, kemale ermesi) hakkında bana öyle bir söz söyle ki; senden sonra onu (İslamın ne olduğunu) başka hiçbir kimseye sormayayım?" sorusunu cevaplandığı hadiste, soruyu Hz. Peygamber'e yönelten Süfyan b. Abdullah es-Sekafi hakkında Sekif kabilesinden olduğu, Ebu Amr (Ebu Amra da

³⁶ Müslim, "İman", 11.

³⁷ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 343-344. Ayrıca bkz. Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 339-355-419-77-103.

³⁸ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 322.

³⁹ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 322.

⁴⁰ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 393.

⁴¹ Müslim, "İman", 38.

denilmiştir) künyesiyle anıldığı, Taif ehlinde de kabul edildiği ve beş hadis rivayetinde bulunduğu bilgisi verilmektedir.⁴²

2.4. Metin Şerhinde Ele Aldığı Konuların Değerlendirilmesi⁴³

Müellif, metin şerhinde mana ve mefhumun izahından önce metinde geçen fiil, mastar, ismi fail, ismi meful gibi kalıpların sarf ve nahiv açısından izahını yapmıştır. Örneğin, “Temizlik olmaksızın namaz kabul edilmez.”⁴⁴ hadisinde geçen *kabul etme* anlamının *ehaze* fiilinden türediğini, *radde* fiilinin zıddı anlamında dördüncü baptan geldiğini bildiren müellif, bu anlamı dikkate alarak kişinin temiz olmadan kılacağı namaz ile ilgili Allah tarafından kabul edilmeyen bir amel olarak reddedilip çevrileceğinin anlaşıldığını bildirmektedir.⁴⁵ Namaz için yapılan hazırlığın ve hakkını vererek eda edilen ibadetin küçük günahların affına vesile olacağını bildirildiği hadiste geçen *dehr* kavramının cümlede zarf konumunda olduğu bilgisini veren şarih, bundan hareketle hadiste geçen bağışlanma müjdesinin tek bir namaza hasredilmiş olmadığı, her farz namazda aynı durumun tahakkuk edeceği sonucuna varmıştır.⁴⁶

Zekât miktarlarının tayinine dair de “Beş tane üçer yaşında devenin altındaki develerde zekât yoktur.”⁴⁷ hadisinde geçen *zevd* kelimesinin peltek ze harfinin fethalı, vav harfinin sakin şekilde okunması gerektiği bildirilmiş, kelimenin ism-i cem’ kalıbında hem müzekker hem de müennes cinslere şamil olduğu bilgisi de aktarılmıştır.⁴⁸

Şarih, metni lafzi yaklaşım ile sarf ve nahiv açısından değerlendirdikten sonra hadisin mefhumuna dair açıklamalarda bulunmuş, âlimlerin görüşlerine yer vermiş, fıkha taalluk eden meselelerde mensubu olduğu Hanefi mezhebinin usulüne bağlı kalarak izahatta bulunmuş; konu hakkında mütalaalarını bazen direkt olarak bazense müstakil başlıklarla⁴⁹ istifademize sunmuştur. Müstakil başlıklar altında ele alınan konulara geçmeden oruç ve hac bölümleri özelinde müellifin genel şerh üslubuna dair bir kaç örnek vermeye çalışalım.

Ebu Hureyre’den rivayet edilen hadiste ‘ramazan’ lafzını ‘şehir’ kelimesine izafet etmeksizin kullanılmasının caiz olduğu bilgisini aktarılmaktadır. Sonrasında genel ifadelerle hadisin mefhumunu şerh etmektedir.⁵⁰ Şebbir Ahmet de İmam Nevevi’nin değindiği hususu ele almış, ancak meseleyi

⁴² Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, I, s. 413.

⁴³ “Şebbir Ahmet el-Osmânî ve Fethü’l-Mülhim’deki Şerh Metodu” adlı yüksek lisans çalışmamızda bu bölüm İmam Nevevi’nin Minhac’ı ile karşılaştırılarak ele alınmıştır.

⁴⁴ Müslim, “Taharet”, 224.

⁴⁵ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, I, s. 275.

⁴⁶ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, I, s. 291.

⁴⁷ Müslim, “Zekât”, 979.

⁴⁸ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, III, s. 14.

⁴⁹ Müellifin müstakil başlıklarını hususi olarak değerlendireceğiz.

⁵⁰ Nevevi, *el-Minhac Şerhu Sahîhi Müslim bin El-Haccac*, VII-IIIX, s. 186.

hususî bir başlık altında değerlendirerek delilleri daha ayrıntılı bir biçimde aktarmıştır.⁵¹ Ardından hadis lafızlarını tek tek ele alarak hem gramer açısından hem de mefhuma yönelik Aliyyu'l-Kari (ö.1014/16005), Kadı İyaz (ö.544/1149) gibi âlimlerden alıntılarla şerhini zenginleştirmiştir.⁵²

Oruçlunun Ramazan gününde cima etmesinin haram kılındığı, bu sebeple büyük kefaretin gerekli olduğuna dair hadislerin zikredildiği bölümde konuyu fikhî açıdan ele alan müellif, fakihlerin görüşlerine de yer vererek meseleyi değerlendirdiğini söyleyebiliriz.⁵³

Ramazan ve Kurban bayram günlerinde oruç tutmanın nehyedilmesine dair hadislerle baktığımızda, şarihin nezdreden oruç hakkında ulemanın görüşlerine yer vermiş, konudan hareketle akla gelebilecek bir meseleyi de “Şer’i fiillerin nehyi hakkında âlimlerin sözleri” başlığıyla açıklamıştır.⁵⁴ Müellifin, rivayetlerin anlaşılmasında takip ettiği bir diğer metot da konu hakkında varit olan başka rivayetlere yer vermesidir.⁵⁵

Şerhte dikkat çeken bir diğer husus da âlimlerin görüşleri ve ihtilaflarına yer verilmesidir.⁵⁶ Hac ibadetinin farz kılındığı sene hakkında âlimlerin ihtilafına ve hac ibadetinin fevrî mi yoksa terahî üzerine mi vacip olduğu konusunda Hanefilerin ihtilafına yer vermesi bu duruma örnektir.⁵⁷

İhram yasaklarının zikredildiği hadislerde bu yasaklar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiş, ayrıca kadınların ihramı da açıklanmıştır. Müellif, dikişli elbise giymemenin hikmeti hakkında mütalaasını sunduktan sonra, telbiye konusunda da ilgili hadislerin geçtiği yerlerde telbiyenin manası ve hangi vakitlerde yapılacağı bilgilerini vermiştir. Telbiyeyi artırmanın müstehaplığı hakkında da ayrıca bir değerlendirmeye konuyu izah etmiştir.⁵⁸

2.5. Muhtelif Başlıklar Şerhi

Müellifin, şerhini ayrıcalıklı kılan en önemli hususlardan biri “Muhtelif Başlıkların Şerhi” diyerek değerlendirmeye aldığımız konu başlıklarıdır. Genellikle fikhî mütalaaları muhtevi bu başlıklar, müellifin Hanefî bir âlim olması hasebiyle, belki uzun mesailer harcayarak bir araya getireceğimiz fikhî meseleleri derli toplu istifademize sunması açısından çok mühimdir. Aşağıda en sık karşılaştığımız başlıkları içerdiği konular üzerinden örnekler vererek izah etmeye çalıştık.

⁵¹ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 185.

⁵² Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 186-187.

⁵³ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 232-233-234.

⁵⁴ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 262-263-264-265-266.

⁵⁵ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 278-279.

⁵⁶ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 329-339.

⁵⁷ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 353-354.

⁵⁸ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 379.

2.5.1. Tahkikat

Müellif, bir şeyi araştırma, sorgulama, doğrulama ve onaylama gibi anlamlara gelen tahkik kelimesiyle açtığı başlıklarda ele aldığı konu veya kavram hakkında okuyucunun başka araştırmaya ihtiyaç duymayacağı şekilde bilgileri bir araya getirmiştir.

Namaz bölümünün hemen başında “Salat kelimesinin manası, nerden türediği, şer’i literatürde hakiki ve mecaz anlamlarının kullanılması tahkiki”⁵⁹ şeklinde bir başlık ile hadis şerhlerine başlamadan hemen önce okuyucunun zihnine salat kavramını tam manasıyla yerleştirmenin amaçlandığını görmekteyiz. Müellif, konuya kelimenin terim ve ıstılahi anlamlarını vererek başladıktan sonra âlimler arasındaki ihtilafa değinmiş, kelimenin ıstılahi ile ilgili kendi mütalaasını belirtmiş ve sonucu Şeyh Veliyyullah ed-Dihlevi’den (ö.1176/1762) alıntı ile bağlamıştır. Hemen peşinden ezan ile ilgili gelen ilk hadisin şerhini yaparken de ezan kelimesinin manası ve ıstılahinin tahkiki diyerek benzer üslupla önemli bilgiler aktarmıştır.

Peygamber Efendimize teşehhütte salat etme ile ilgili hadislerin zikredildiği baba gelince teşehhüt duasında geçen “Peygamberimiz Hz. Muhammed ve Onun âline salat olsun.” duasındaki “âl” lafzını ele almış, kelimenin Arap dilinde nereden türediğine ve nasıl kullanıldığına dair bilgiler vermiştir.⁶⁰

Şarih, cuma namazı bölümüne geldiğimizde, namazın ve hutbenin hafifletilmesi babı üçüncü hadisinde geçen “Her bid’at dalalettir.” cümlesinden hareketle ‘bid’at’ kelimesinin manası ve sınırlarının tahkiki”⁶¹ diyerek önemli bir kavramı ele almıştır. Bid’at kavramını öncelikle hocalarından aldıklarıyla kendisi açıklamış, ardından konuyu “Kim dinde olmayan bir şeyi onda ihdas ederse, o reddedilmiştir.”⁶² hadisi çerçevesinde değerlendirmiştir. İnsan hayatında her yeninin din adına bir şey ihdas etmek olmadığını, Kitap, Sünnet, Hulefa-i Raşidin ve Selef-i Salihine isnat edilmeyen, insanları buna inanmaya zorlamayan yeninin hadisin içerdiği vaide muhatap olmayacağını belirtmiştir. Konuyu İmam Şatıbi’nin mütalaasına yer vererek derinleştirip, bid’at kavramını “Şer’i Bid’at” adıyla dalaletle sürükleyen ve din adına dinde olmayan bir şeyi ihdas eden olarak açıklamıştır.

Cenazeler bölümüne geldiğimizde “Ölen Kimsenin, Ailesinin Ona Ağlaması Yüzünden Azap Olunması” babında zikredilen hadisten hareketle ölülerin işitip işitemeyeceğine dair “Ölülerin İşitme Meselesinin Tahkiki” başlığıyla konu ele alınmıştır.⁶³ Müellif konuyu zikredilen hadiste Hz. Aişe ile İbni Ömer’in farklı rivayetleri üzerinden değerlendirip âlimlerin görüş ayrılıklarını ve dayandıkları delilleri zikretmiş ve konuyu kendisini kastederek “Zayıf olan kul da şöyle dedi: Bütün nasları bir araya

⁵⁹ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, II, s. 133.

⁶⁰ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, II, s. 217-218.

⁶¹ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, II, s. 329.

⁶² Müslim, “Akdiye”, 1718.

⁶³ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, II, Cenaze 26.

getirdiğimizde, birçok sahih hadis de işaret ettiği üzere; ölülerin duyması haktır.”⁶⁴ şeklinde konuyu toparlamıştır.

2.5.2. İhtilafat

Şebbir Ahmet, ihtilaf başlığıyla genelde fıkhi görüş ayrılıklarının olduğu konularda farklı içtihatları, bu farklılıkların delillerini ve âlimlerin içtihat yöntemlerini değerlendirmiştir. Buna ilk örnek seferinin namazı konusunda *Seferde Namazın Kısaltmasının Vacip mi Yoksa Ruhsat mı Olduğuna Dair Âlimlerin İhtilafı, Tamamlamanın Fazileti ve Her Biri Hakkındaki Deliller*⁶⁵ başlığıyla karşımıza çıkmaktadır. Eserin yalnızca senet ve metin tahlili yapan bir şerh olmadığına en güzel örneklerden bir tanesini, bu başlık altında istifademize sunduğu, mezhepler arasında da ihtilaflı olan seferinin namazını kısaltmasının ruhsat mı yoksa azimet mi olduğu meselesinde görmekteyiz. Bir başka örnek, yine Namaz bölümünde namazın nehy edildiği vakitler babında sabah namazından sonra namaz kılmakla alakalı meselede mevcuttur⁶⁶ Şebbir Ahmet konuyu Mezhep imamlarımızın görüşlerine yer vererek açıklamış, karşıt görüşte bulunanların nehy meselesinin nesh olunduğuna dair iddialarına da yer vermiş ve konuyu “Hâsılı” diyerek yazdığı son cümlede görüşünü ortaya koyarak toparlamıştır.

Bayram namazı bölümüne geldiğimizde ise ihtilaf başlığıyla ele aldığı konu, Bayram namazının vacip mi sünnet-i müekkeke mi, olduğu konusudur. “Bizim ashabımız” diyerek mensubu olduğu Hanefilerin görüşünü vacip olarak belirttikten sonra delilleri serdetmiş ardından İmam Şafi ve İmam Malik’in bayram namazının sünnet olduğuna yönelik içtihatlarını zikrederek görüş ayrılıklarına yer vermiştir.⁶⁷

2.5.3. Delail

Müellif, “ed-Delil” başlığıyla ele aldığı konularda, bölüm içinde geçen hadisleri hükümlere etkisi ve fıkhi uygulamalarda delil oluşları açısından ele almıştır. Buna ilk örneği Namaz bahsinde, Fatihâ suresinin namazda okunmasına dair hadislerde Fatihayı okumanın bir rükün olmadığına delil olarak kaleme aldığı bölümde görmekteyiz. Konuyu İmam Müslim ve Ebu Davud’un (ö.275/889) Ebu Hureyre’den naklettikleri hadis ile delillendirerek, hadiste geçen Fatıhasız namazın noksan olacağı ibaresinden hareketle, noksan olan şeyin kâmil olmadığını anlamının gerektiğini yoksa fasit veya batıl olma gibi bir durumun söz konusu olmayacağını birçok âlimin de görüşünün bu minvalde olduğuna işaret ederek belirtmiştir.⁶⁸

Namaz bahsinden bir başka örnek, şarihin sabah namazını hangi vakitte kılmanın daha faziletli olduğuna dair mezhebimizin kabul ettiği isfar vaktinin müstehap oluşunun delillerini sıraladığı

⁶⁴ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 451.

⁶⁵ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 47.

⁶⁶ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 260.

⁶⁷ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 358.

⁶⁸ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 170.

bölümdür.⁶⁹ Ebu Davud, İmam Tirmizi (ö.279/892) ve İmam Nesâi'den (ö.303/915) gelen ve sahih birçok hadisin bizim görüşümüzü desteklediğini belirttikten sonra âlimlerin de destekleyici mahiyette mütalaalarına yer vermiştir. Konu izah edilirken, müellifin üslup özelliğı olarak kitabın farklı birçok bölümünde de karşımıza çıkan, itiraz gelebilecek açıdan bir soru üretip “Şöyle diyecek olsan”, “Şu şekilde cevap veririm ki:” şeklinde konu ele alış şeklinin de olduğunu bir özellik olarak zikretmiş olalım.⁷⁰ Delil başlığıyla namaz bölümündeki başka örnekleri yalnızca zikredecek olursak; namazın bir rekâtını idrak eden namazı idrak etmiş demektir babında, “güneşin doğmasıyla sabah namazının fasit olacağı ancak güneş batmasıyla idrak edilmekte olan namazın fasit olmadığına delilleri ve bu babda zikredilen hadislere Hanefilerin cevapları” başlığıyla konunun ele alındığını görmekteyiz.⁷¹ İkinci namazını te'hir etmenin müstehap oluşunun delillerini bir başlık altında zikreden şarih, namazın cem'i meselesinde de delil başlıklarıyla konuları ayrıntılı şekilde ele alarak istifademize sunmuştur.⁷²

2.5.4. Mesâil

Müellif, “Mes'ele” başlıklarıyla kendi belirlediğı şerh usulünde, çeşitli açılardan değerlendirilen ve birden fazla hüküm çıkarılan konular hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Namaz bahsinde “Mes'ele” başlığı özelinde ele aldığı konulardan biri ta'dil-i erkân meselesidir. Ta'dil-i erkân riayette; rükû, secde, kavme ve celselerde itminân derecesinde durmanın vacip olduğunu zikrederek konuya giriş yapan müellif, ibadetin fillerinde peşisıralığın olması gerektiğı konusuna da değinmiştir. Konuyu büyük imamların görüşleriyle derinleştirmiş ve son kısımda Veliyyuddin ed-Dihlevi'nin mütalaasını istifademize sunmuştur.⁷³

2.5.5. Tenbihat

Müellif, hadisleri şerh ederken konu hakkında önemli gördüğü bazı meseleleri yahut âlim görüşlerini bir uyarı niteliğinde “Tenbih” başlığı altında zikretmektedir.

Teşehhütte Peygamber Efendimize ve İbrahim Peygambere salat selam ile ilgili hadislerin zikredildiğı bölümde farklı lafızlarla zikredilen hadislerin sıhhat değeri hakkında İbn Kayyım'ın görüşünü “Tenbih” başlığı ile kitabına almıştır.⁷⁴ Namaz sonrasında dua etmenin müstahaplığı ile ilgili hadisleri değerlendirirken, duada ellerin kaldırılıp kaldırılmayacağı hakkında yine “Tenbih” başlığıyla İmam Tirmizi ve Ebu Davud gibi hadis otoritelerin konu hakkında dikkate aldıkları hadislere yer

⁶⁹ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 516.

⁷⁰ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 517.

⁷¹ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 471.

⁷² Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 73-81.

⁷³ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 193-194.

⁷⁴ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 220.

vermiştir. Ayrıca duada ellerin kaldırıldığına dair birçok hadisin varit olduğunu ve İmam Münziri'nin de yalnızca bu rivayetleri bir araya getirdiği bir eserin bulunduğunu bilgisini vermiştir.⁷⁵

Kaza namazı ve edasında acele etmek ile ilgili bölüme baktığımızda, Ebû Katâde'nin zikrettiği uzunca bir hadisin şerhinde İmam Şevkânî'nin rivayet hakkındaki mütalaası⁷⁶ ve Ebu Yusuf'tan nakille "İslam'ın bidayetinde kazaya kalan namazlar ertesi gün aynı namazın vaktinde kaza edilirdi, ancak sonraları Hz. Peygamber bundan yasakladı." rivayeti "Tenbih" başlıkları ile iki ayrı konu olarak ele alınmıştır.⁷⁷ Korku namazına dair hadisleri şerh ederken Hz. Peygamberin nerelerde bu namazı kıldığına dair "Tenbih" başlığı altında güzel bir bilgiyi daha istifademize sunan şarih, bu yerlerin isimlerini de sarı bir biçimde açıklamıştır.⁷⁸

2.5.6. Ekvâl

Şebbir Ahmed şerhinde, "Akvâlu'l-Ulemâ veya Akvâlu'l-Eimme" başlıklarına çokça yer vermiş, ilgili konular hakkında âlimlerin görüşlerini ve dikkate aldıkları farklı rivayetleri toplamıştır. Daha çok mensubu bulunduğu Hanefi mezhebi mantığıyla çözümlemeler sunmuş, yer yer mezhep içinde de racih olan görüşü ön plana çıkararak "el-Muhtar fi'l-Hanefiyye" terkinini başlıklarında kullanmıştır.

Teşehhütte oturuş hakkında gelen iftirâş ve teverruk oturuşlarının üstünlük ve tercih konusunda âlimlerin ihtilaflarını "Akval" başlığı ile değerlendiren müellif, Hanefilerin tercihinin ön planda tutarak rivayet ve mezhep farklılıklarını zikrettikten sonra Hanefilerin tercih ettiği iftirâş oturuşunun kabul nedenlerini incelemiştir.⁷⁹

Sehiv secdesi ile alakalı ulemanın sözlerini değerlendirdiği bölümde İmam Buhari'de geçen rivayetleri almış, İbn Hacer, Beyhaki, İbn Dakik gibi âlimlerin görüşlerini verdiği, Mezhep imamlarının da görüşlerini ortaya koyup, Hanefi fıkhnın temel eseri olan *Hidâye*'den alıntı ile Hanefilerin görüşlerine yer vermiştir.⁸⁰ Hemen akabinde tilavet secdesiyle ilgili hadislerin şerhini yaparken, bu secdenin sünnet mi yoksa vacip mi olduğuyla alakalı görüşleri ve vacipliğinin delillerini ele aldığını, ardından bu secdelerin sayısı konusunda âlimlerin sözlerini değerlendirdiğini görmekteyiz.⁸¹

2.5.7. Beyan

Müellifin, beyan başlığı altında ele aldığı konular diğer başlıklara göre biraz daha farklılık arz etmektedir. Örneğin "İhtilafat" başlığı altında genel itibariyle ilgili konu hakkında âlimlerin farklı görüş ve tutumlarını, "Delail" ile mezhepler arası hükmi değişikliklerin temelini oluşturan delilleri ve

⁷⁵ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 451.

⁷⁶ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 39.

⁷⁷ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 40.

⁷⁸ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 283.

⁷⁹ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 319-320.

⁸⁰ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 417-418-419.

⁸¹ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 428-435.

izahlarını belirtmiştir. “Beyan” başlığını, fıkhi bir uygulamanın beyanı, itikadi görüş ayrılıklarının beyanı, herhangi bir ibadetin zikredilen hadisler ışığında nasıl yapılacağıın beyanı gibi farklı hususlarda kullandığını görmekteyiz. “İyd-Bayram” kelimesinin ne anlama geldiği, terim ve ıstılah olarak nasıl kullanıldığı ve şer’i hikmetini “Beyan” başlığı altında değerlendirdiğini görmekteyiz.⁸² Terim ve ıstılah yönünden bölüm başlıklarının ele alınması meselesini “Tahkikat” ve “Meani” başlıklarıyla istifademize sunduğu bölümlerde de değerlendirebildiğini daha önce görmüştük.

2.5.8. Es’ile

Şerhi ayrıcalıklı kılan hususlardan biri de, şerh ettiği hadisin konusuna farklı boyut kazandıracak soru başlıklarıyla mütalaasını istifademize sunmasıdır.

Nafaka ve sadakanın akrabaya, eşe, evlada ve müşrik bile olsalar ebeveyne verileceğine dair hadislerin zikredildiği bapta Hz. Peygamber’in eşi Zeynep validemizden nakledilen “Ey kadınlar cemaati! Ziyetlerinizden olsun sadaka verin.” hadisinden hareketle “Kadınlara ziyet eşyalarından dolayı sadaka vermeleri vacip midir?” şeklinde soru soran müellif âlimlerin görüşlerini bu soru altında değerlendirmiştir.⁸³

Sorular hadiste geçen meselenin “Caiz midir, zekât gerekir mi, kefarete düşer mi?” gibi kalıplarda kullanılmış ve âlimlerin görüş farklılıkları değerlendirmeye alınmıştır.⁸⁴ Oruç ve hac bölümlerinden birer örnek ile konuyu toparlayacak olursak; nafiye orucu bozmanın cevazıyla alakalı âlimler arasındaki ihtilafı “Nafiye orucu özürsüz bozmak caiz midir, değil midir?” başlığıyla değerlendiren şarih, Tirmizî, Ebu Davud ve Nesâî’de de geçen hadislerin yorumlarını da vererek konuyu genişletmiş, en son Hanefilerin konu hakkındaki delillerini istifademize sunmuştur.⁸⁵ Hac bölümünde de benzer üslup ile hac aylarında umre yapmak hakkında şerhinde yer verdiği değerlendirmesini soru kalıbıyla kullandığı başlık altında kaleme aldığını görmekteyiz.⁸⁶

2.5.9. Faide

Bu başlık altında ele alınan konular, adından da anlaşılacağı üzere bahsi geçen hadis hakkında fayda hâsıl olacağına inanılan kısa bilgiler vermeyi hedeflemektedir.

Yatsı namazının vakti ve tehir edilmesine dair zikredilen bir hadiste Hz. Peygamberin kendisine ait bir işle meşgul iken yatsı namazı vaktini geçirdiği rivayet edilmektedir. Müellif bu gecikmenin hususi olmadığını, Hz. Peygamber’in ordu hazırlıklarıyla ilgilendiğini İmam Taberi’den gelen rivayeti aktararak bildirmiştir.⁸⁷

⁸² Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, II, s. 356.

⁸³ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, III, s. 61-62.

⁸⁴ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, III, s. 68-233.

⁸⁵ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, III, s. 295-296.

⁸⁶ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, III, s. 35.

⁸⁷ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, II, s. 517.

Zikrettiğimiz üzere kimi zaman farklı rivayetlerin zikredilmesinde⁸⁸, kimi zaman da herhangi bir konunun cevazlığına dair⁸⁹ bilgi aktarırken müellifin “Faide” başlığını kullandığını görmekteyiz.

2.5.10. Hikmet

Şarih bu başlık altında fıkhi görüş ve ihtilaflardan ve akaidi konulardan uzak meselelerin hikmet boyutunu ortaya koymaya çalışmış, hadislerde geçen herhangi bir emrin, yasağın veya teşvikin bizler için hangi manaları haiz olduğunu izah etmiştir. Örneğin, oruç bahsinde Ramazanın hemen öncesinde oruç tutulamayacağına dair zikredilen hadislerin şerhinde bu yasağın hikmetini yine âlimlerin görüşlerine başvurarak ve kendi mütalaalarına yer vererek açıklamıştır.⁹⁰ Yine oruç konusunda “Şaban Ayında Hz. Peygamber’in Orucu Çoğaltmasının Hikmeti” başlığı ile benzer üslupta konuyu ele almış, farklı rivayetler ışığında değerlendirmelerde bulunmuştur.⁹¹

Hac bahsinden bir örnekle konuyu pekiştirecek olursak “Hz. Peygamber’in Veda Haccı” babında yukarıda zikrettiğimiz birçok başlığı da kullanarak kaleme aldığı küçük çaplı değerlendirme yazılarından biri olarak “Şeytan Taşlamanın Hikmeti” başlığıyla konuyu ameli yükümlüğün dışına çıkarıp İmam Nevevi, Veliyyullah ed-Dihlevi gibi âlimlerimizin görüşleriyle hikmet arayışını ve elde ettiği sonuçları izah etmiştir.⁹²

2.5.11. Diğer Başlıklar

Bu kısımda, yukarıda zikrettiğimiz başlıkların haricinde bölüm içlerinde kullandığı başlıkları genel bir şekilde tarayarak, sıkça kullanmamış olsa da kitabın özelliği olarak görülebilecek unsurları ele almaya çalışacağız.

Şarihin, “Mebhas” yani “Konu” başlığıyla özel bir tanımlama yapmadan ilgili hadis hakkında değerlendirmeler yaptığını görmekteyiz. Örnek olarak İman bahsinde İslam’ın rükünlerinin anlatıldığı hadisi şerh ederken “Tekliğin Vücubiyetine Taalluk Eden Konu Hakkında”⁹³ diyerek açıklamalarda bulunmuştur. Yine aynı başlığı kullanarak namaz bölümünde değişik konuları ele aldığına rastlamaktayız. Şeytan ve cinlerin varlığının ispatı hakkında değerlendirmelerde bulunduğu bölümü⁹⁴ ve namazda konuşmanın namazı ifsat edip etmeyeceğiyle alakalı konuyu⁹⁵ “Mebhas” başlıklarıyla ele almıştır. Namazın ifsadı konusunda İmam Nevevi’den alıntılar yaptığı, Ebu Hanife’nin görüşlerine yer verdiği, âlimlerin ihtilaflarını değerlendirdiği kısımlar bulunması ve bu meseleleri

⁸⁸ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 16.

⁸⁹ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 86.

⁹⁰ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 194.

⁹¹ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 304-305.

⁹² Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 53-78.

⁹³ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 344.

⁹⁴ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 270.

⁹⁵ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 365.

Delâil, İhtilâfât, Akvalu'l-Ulemâ gibi başlıklarda değerlendirmesine rağmen bu konuda “Mebhas” başlığı ile farklı bir yöntem izlediğini söylememiz gerekir.

Müellifin açıklamalarda bulunduğu bir diğer başlık “Hüküm”dür. İman, taharet, namaz ve nikâh bölümlerinde örneklerini gördüğümüz bu başlığın içeriğini değerlendirme sadedinde bir örnek verecek olursak; Nikâh bölümünün hemen başında nikâh eyleminin hükmü, faydası, maksadı ve afeti hakkında bilgiler aktardığını görmekteyiz.⁹⁶

Şarihin eserinde incelenmesi gereken ancak çok fazla başvurmadığı durumlardan bir tanesi de “ehâdis” başlığıyla İmam Müslim’in metninde geçen hadisi başka bir rivayetle veya başka bir bakış açısıyla değerlendirmesidir. Cenaze bölümünde “Cenaze Namazının ve Cenazeye Katılmanın Fazileti” bâbı, hadisin şerhinin başka tariklerden gelen lafızlar da dikkate alınarak yapıldığını bize göstermektedir⁹⁷ ki; şarih bunu “Ehâdis” başlığı altında zikretmiştir.⁹⁸

Ayrıca karşımıza çıkan şârihin şerhinde kullandığı başlıklardan bazıları şunlardır: “Vücûh” başlığı; daha çok ibadete taalluk eden bölümlerin hadislerinde geçen fiilleri farklı rivayetler üzerinden farklı vecihleriyle aktarmasıdır.⁹⁹ “Mana” başlığı; şerhin genel yapısı hadislerin manalarını aktarmak ise de şarih bazen hadisin bütününe bazen de içinde geçen herhangi bir kelimeyi mana yönünden incelemesidir. “Meşruiyet” başlığı; hadislerde geçen Hz. Peygamber’in bazı hallerdeki uygulamalarının O’ndan sonra da devam edip etmeyeceğinin ve meşruluğunun ele alındığı konuları içerir. Şarihin korku namazının meşruiyeti¹⁰⁰ ve hatibin iki hutbe arasında oturmasının meşruiyeti¹⁰¹ gibi konuları Peygamber fiilleri ve sonrasındaki uygulamaları dikkate alarak “Meşruiyet” başlığı altında değerlendirdiğini görmekteyiz. Şarih ayrıca Fazilet, Tekmil, Cemi’, Sebep, İstidrad, Tarif, Cevaz, Dua, Emir, Fasıl gibi başlıkları tek sefer dahi olsa kullanarak şerhini belli bir disiplin içinde şekillendirmiştir.

Metin şerhi incelememizin bu son bölümlerinden anlıyoruz ki; Müellif “Kitabımı nasıl daha kullanışlı ve daha çok istifade edilebilir hale getiririm?” düşüncesiyle hareket etmiş, işlediği konuları belirli başlıklar halinde kategorize ederek kitabında zikretmiştir. Böylelikle okuyucunun araştırmak istediği herhangi bir hadisi bulabilmesini, eserin yalnızca fihristine göz gezdirerek dahi şerhte nelerle karşılaşacağı hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamıştır. Şarih, itikadi meselelerden ibadet konularına, mezhepler arası görüş ayrılıklarından âlimlerin farklı mütalaalarına kadar akla gelebilecek neredeyse bütün konulara kendisine ait özel başlıklar halinde kitabında yer vermiştir. Bunu yaparken hadis

⁹⁶ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 316.

⁹⁷ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 369.

⁹⁸ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, III, s. 443- 474-477-495-498-504.

⁹⁹ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 208.

¹⁰⁰ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 280.

¹⁰¹ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 321.

şerhçiliği geleneğinde otorite kabul edilen temel kitaplardan da alıntılar yaparak, bizlere o eserleri de bir öz halinde inceleme imkânı sağlamıştır.

2.6. Kendisini Kastederek Açıklamalarda Bulunduğu Kalıpların Değerlendirmesi

Şebbir Ahmet, rivayetin içeriğine göre fakih, müfessir, muhaddis birçok âlimin görüşüne yer vermesi, onlardan alıntılarda bulunmasının yanı sıra, bu çağın bir bireyi olarak bugünün sorunlarına yönelik kendi mütalaasını da eserinde ortaya koymuştur. Bunu yaparken ilim geleneğine, geçmişten günümüze önemli yeri haiz âlimlere ve onların konular hakkındaki görüşlerine karşı son derece saygılı davranmış, kendi görüşünü büyük bir tevazu ile aktarmıştır.

Şarihin kendi açıklamalarına yer verdiği bölümlerde iki farklı üslup ile karşılaşmaktayız. “Bu aciz kul” veya “Bu fakir şöyle söyledi” kalıbının yanında, bir de bahsi geçen konu hakkında farazi bir soru sorarak “Şöyle denilirse; derim ki” şeklinde bir üslup benimsediğini görmekteyiz. Bu usulü eserden birkaç örnek ile aktarmaya çalışalım.

İman bahsini incelediğimizde, bir zatın Hz. Peygamber’e gelerek “Bana, yaptığında beni cennete yakınlaştıracak bir amel gösterir misin?” diye sorduğu ve cevaben “Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmadan kulluk etmen, namazı kılman, zekâtı vermen ve sıla-i rahimde bulunmandır.”¹⁰² karşılığını aldığı hadiste, zikredilen hususların birer hak olduğunu; Allah’ın kullar üzerindeki hakkı, fakirin zengin üzerindeki hakkı, akrabaların hakkı gibi hususların gözetilmesiyle cennete yakınlaşılabileceği görüşünü aktaran müellif, mütalaasını “Bu fakir de şöyle dedi” kalıbını kullanarak aktarmıştır.¹⁰³ sözlerini “Allah Teâla’yı tesbih ederim ki; O en iyi bilendir.” diyerek bağlamıştır. İbadet bahislerinden de bir örnek vermek gerekirse, namaz bölümünde sağ elin sol el üzerinde olup göbek deliği altından ellerin bağlanmasına dair zikredilen hadislerin bulunduğu babda¹⁰⁴ müellif yine “Bu aciz kul şöyle söyledi” diyerek izahatta bulunmuştur.¹⁰⁵ Zikrettiğimiz kalıpta karşımıza çıkan onlarca örneğin geneli hakkında şunu söyleyebiliriz ki; müellif, “Bu fakir de şöyle söyledi” kalıbında kimi zaman hadiste geçen lafzın gramer değerlendirmesinde bulunmuş, kimi zaman bir âlimin görüşünün nasıl anlaşılması gerektiği hakkında açıklama yapmış, kimi zaman da mensubu bulunduğu mezhebin benimsediği görüşün gerekçelerini, nasıl anlaşılması gerektiğini izah etmiştir.¹⁰⁶

Müellifin kendi değerlendirmelerine yer verdiği “Şöyle şöyle denilirse; derim ki” üslubunu İman bahsini dikkate alarak incelediğimizde; meçhul sıyga ile soru sorup “Derim ki” şeklinde hayânın imanının şubelerinden olduğunu bildiren hadisın şerhinde örneğiyle görmekteyiz.¹⁰⁷ Benzer durum olarak görebileceğimiz, “Sen şöyle dersin, derim ki” şeklinde açıklamalarda karşımıza çıkmaktadır.

¹⁰² Müslim, “İman”, 13.

¹⁰³ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 350.

¹⁰⁴ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 204.

¹⁰⁵ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, II, s. 206-350.

¹⁰⁶ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 325-350-275-400.

¹⁰⁷ Osmânî, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, I, s. 412.

Ayrıca müellifin bazı durumlarda herhangi bir muhatap belirlemeden “dedim ki” şeklinde kendi ifade ve mütalaası olduğunu açıkça belirttiği yerleri de kitabında görmekteyiz.¹⁰⁸

SONUÇ

Hizmet Peygamber’in söz, fiil ve takrirlerini sonraki nesillere aktarabilme adına büyük gayret sarf eden âlimlerimiz, geliştirdikleri isnat ilmiyle sahih rivayetin sakiminden ayrılmasını sağlamışlardır. Hadislerin bir araya getirilmesi ve sonraki nesillere aktarılmasının ardından gündeme gelen ikinci husus, o hadisleri nasıl anlayacağımız meselesi olmuştur. Bu noktada da yine âlimlerimiz devreye girmiş ve kaleme aldıkları şerhler ile hadislerin hayata tatbikini kolaylaştırmış ve toplumlara Peygamber önderliğinde inşa edilecek düzenin nasıl olması gerektiği bilgisini vermiştir. Çalışmamıza konu olan Ahmet Osmânî’nin *Fethü’l-Mülhim*’ini de bu gayeye mebni, Kur’an-ı Kerim’den sonra en sahih kaynaklardan biri olan İmam Müslim’in eserini, çağın sorunlarını da göz önünde bulundurarak şerh eden bir eser olarak tavsif etmemiz mümkündür.

Şebbir Ahmet şerhi, yazıldığı döneme kadar kaleme alınan bütün şerhlerden istifade eden, âlimlerin görüşlerini zikreden, mezhepler arası delil teşkil eden hadisler hakkında bilgiler veren, hadislerin lafız ve mefhum manalarını inceleyen; tenbihat, beyan, mes’ele gibi hususi başlıklar ile açıklamalar yapan ve muasır bir şerh olarak güncel birçok konuya değinen özel bir çalışmadır. Makalemiz, tespit ettiğimiz bu hususları şerhin metodu ve ele aldığı konular bağlamında incelemiştir.

Netice itibarı ile şerh usulüne bazı dönemler yöneltilen “malumun ilamı ve çokça tekrara düşülmesi” gibi eleştirilerin pek de anlamlı olmadığı ve kaleme alınan her şerhin kendi döneminde bir ihtiyacın ürünü olarak istifadeye sunulduğu *Fethü’l-Mülhim* üzerinden yakinen görülebilmektedir. Osmânî’nin, bugün tartışma konusu olan hemen her konuda değerlendirmelerde bulunduğu ve meseleleri bir bütünlük içinde hususi başlıklarla ele aldığına şahit olduk.

¹⁰⁸ Osmânî, *Fethü’l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi’l-İmâm Müslim*, I, s. 310-311-371-403.

KAYNAKÇA

- Birgivi, Muhammed b. Ali, *Usûlü'l-Hadîs*, İstanbul: Dâru'l İlim, 2012.
- Cevherî, İsmail b. Hammad, *Es-Sihâhu Tâcü'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1990.
- Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2013.
- el-Kuşeyrî, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. El-Haccâc, *Sahih-i Müslim*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, [t.y].
- İbn Abidin, Muhammed Emin, *Raddü'l-Muhtâr ala Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- İbn Kesir, İsmail b. Ömer, *el-Bâ'isü'l-Hasîs Şerhu İhtisâri Ulûmi'l-Hadîs*, Kahire: Mektebetü Dâri't-Turâs, 2003.
- Kevserî, Muhammed Zahid, *Makâlâtü'l-Kevserî*, Kahire: Mektebetü'l-Ezheriye li't-Turâs, 2009.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Nevevî, Muhyiddin, *El-Minhâc Şerhu Sahihi Müslim b. el-Haccac*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2009.
- Osmani, Şebbir Ahmet, *Fethü'l-Mülhim bi Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2006.
- Osmani, Şebbir Ahmet, *Mebâdi Ulûmi'l-Hadisi ve Usûlüh*, Beyrut: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2011.
- Özşenel, Mehmet, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, İstanbul: İFAV, 2014.
- Suyuti, El-Hafız Celaleddin, *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, Beyrut: Dâr'ul-Kelimi't-Tayyib, 2010.